

# วรรณศิลป์และบทบาทของลมในคัมภีร์วายุมหาปุราณะ<sup>1</sup>

นาวัน โปษกรณัฏ<sup>1\*</sup> และ สยาม ภัทรานุประวัติ<sup>2</sup>

<sup>1,2</sup> คณะมนุษยศาสตร์  
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่  
ประเทศไทย

<sup>1</sup> navybluet@gmail.com  
<sup>2</sup> sayam\_kij@hotmail.com

\* ผู้รับผิดชอบหลัก

## บทความวิจัย

รับบทความ: 15 มีนาคม 2566  
แก้ไขบทความ: 2 พฤษภาคม 2566  
ตอบรับ: 19 พฤษภาคม 2566

## บทคัดย่อ

คัมภีร์ปุราณะเป็นหนึ่งในบรรดาวรรณคดีที่สำคัญต่อพัฒนาการความคิดศาสนาฮินดู มีลักษณะเด่นคือการรวบรวมเรื่องเล่าไว้จำนวนมากซึ่งทำให้เกิดการวิจารณ์ด้วยบทในคัมภีร์ว่าไม่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสับสนของเนื้อเรื่อง บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอว่า บางครั้งคัมภีร์ปุราณะก็อาจแสดงคุณค่าดังกล่าวได้โดยพิจารณาบทบาทและความสำคัญของลมที่ปรากฏในคัมภีร์วายุมหาปุราณะ ผลการศึกษาพบว่า ในคัมภีร์วายุมหาปุราณะ นอกจากจะสังเกตเห็นคุณค่าทางวรรณศิลป์แล้ว บทบาทและความสำคัญของลมก็ปรากฏอย่างโดดเด่น ไม่เพียงแต่ในชื่อเรื่อง แต่จะเห็นได้จากการนิยามศัพท์คำว่า ปุราณะ ตำนานการสร้างโลก และในเรื่องเล่าต่าง ๆ ในเนื้อหาส่วนที่ 2 เช่น เรื่องโยคะ ดาราศาสตร์ ด้วย กล่าวได้ว่า ความคิดเกี่ยวกับวรรณศิลป์และบทบาทของลมที่ปรากฏในวายุมหาปุราณะ สะท้อนให้เห็นร่องรอยของฝีมือการประพันธ์และความพยายามที่จะรวมเรื่องดังกล่าวเข้าด้วยกันเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนของเนื้อเรื่องก็เป็นได้

**คำสำคัญ** ลม คัมภีร์ปุราณะ ศาสนาฮินดู

<sup>1</sup> บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “การแปลและศึกษาคัมภีร์วายุมหาปุราณะ (ระยะที่ 2)” โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ปีงบประมาณ 2565 ผู้วิจัยขอขอบพระคุณศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านเป็นอย่างสูงที่สนับสนุนโครงการวิจัยนี้ให้เกิดขึ้น

## Versification and Roles of the Wind in *Vāyumahāpurāṇa*

Nawin Bosakaranat<sup>1\*</sup> and Sayam Patthranuprawat<sup>2</sup>

### Abstract

*Purāṇa* is one of the sacred literatures that are important in religious conceptual evolution of Hinduism. Its main feature is gathering a plenty of narratives, which leads to criticizing *Purāṇa* text as the absence of literary values especially the confusion of its content. The objective of this article is to claim that sometimes *Purāṇa* text displays the mentioned values by considering the roles and significance of the wind in *Vāyumahāpurāṇa* (VMP). The findings are as follows: in VMP there are not only Sanskrit versifications to be noted, but also the roles of the wind that appear outstandingly, as can be seen in the name of *Purāṇa*, *Purāṇa* definition, creation myth as well as narratives in VMP part 2 such as yoga and astronomy. To conclude, ideas regarding to the versification and the wind in VMP probably reflects the trace of tour de force and attempts to collect narratives together in order to avoid the confusion of its content.

**Keywords:** wind, *Purāṇa*, Hinduism

<sup>1,2</sup> Faculty of Humanities  
Chiang Mai University  
Thailand

<sup>1</sup> navybluet@gmail.com

<sup>2</sup> sayam\_kjj@hotmail.com

\* Correspondence

### Research Article

**Received:** 15 March 2023

**Revised:** 2 May 2023

**Accepted:** 19 May 2023

## 1. บทนำ

### 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คัมภีร์ปุราณะเกิดขึ้นในระยะเวลาประวัติศาสตร์ความคิดของสังคมอินเดีย ในช่วงที่เรียกว่าห้วงเลี้ยวหัวต่อของความเชื่อทางศาสนาและการเปลี่ยนแปลง ในช่วงเวลาที่มีการรจนาหรือเรียบเรียงคัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ หรือประมาณ 500 ปีก่อนคริสต์ศักราช สังคมอินเดียเต็มไปด้วยความเชื่อศาสนาต่าง ๆ ที่ท้าทายความเชื่อเทพเจ้าที่มีมาแต่เดิมในคัมภีร์พระเวท ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ ศาสนาเชน ฯลฯ รวมทั้งปราชญ์ในศาสนาฮินดูสมัยพระเวทเองก็ยอมรับเห็นว่าความเชื่อเดิมนั้นต้องเผชิญกับการท้าทายดังกล่าว เหล่านี้น่าจะเป็นเหตุผลประการสำคัญที่ทำให้ปราชญ์ทางศาสนา อันได้แก่ ชนวรรณะพราหมณ์ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศาสนา เกิดความรู้สึกว่าจำเป็นที่จะต้องนำเสนอมุมมองทางศาสนาที่เปลี่ยนไป โดยนำเรื่องเล่าต่าง ๆ ทั้งที่มีมาแต่เดิมหรือเรื่องเล่าชนพื้นเมือง ตำนานสถานที่ในอินเดีย มารวมไว้ เช่น การนำเรื่องพระพุทธรูปเจ้ามาอยู่ในทำเนียบอวตารปางหนึ่งของพระวิษณุ เรื่องเล่าต่าง ๆ นอกจากจะเป็นหลักฐานสำคัญเพราะเป็นการเก็บวรรณกรรมมุขปาฐะที่มีจำนวนมากมาไว้ในที่เดียวกัน โดยนัยหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นความพยายามที่จะได้กลับเรื่องเล่ากระแสต่าง ๆ ที่ไหลเวียนในสังคมไปด้วย

ไม่เพียงแต่เนื้อหาที่แสดงให้เห็นแนวโน้มความเชื่อทางศาสนาฮินดูที่เปลี่ยนไปเท่านั้น รูปแบบและลักษณะภาษาในคัมภีร์ปุราณะก็ยิ่งต่างกับวรรณกรรมพระเวทอีกหลายประการ คัมภีร์ปุราณะมีรูปแบบอันเป็นที่เข้าใจกันทั่วไปว่ามีลักษณะเทียบได้กับ “สารานุกรม” ที่รวมเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ด้วยกัน แต่สารานุกรมที่ได้ชื่อว่าปุราณะนั้นก็ได้เป็นไปอย่างมีระเบียบหรือมีรูปแบบตายตัว เรียงลำดับตามตัวอักษรเหมือนสารานุกรมที่ผู้คนปัจจุบันคุ้นเคย หากแต่ก่อปรด้วยควมสับสน ลึกซึ้ง ไม่สม่ำเสมอ หรือบางครั้งก็มีเนื้อความเดียวกันเล่าไว้หลายครั้งไม่ตรงกัน เหล่านี้อาจสะท้อนให้เห็นปัญหาของการสืบทอดต้นฉบับ ส่วนเรื่องภาษาจะเห็นว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับภาษาสันสกฤตแบบแผน (classical Sanskrit) มากกว่าภาษาสันสกฤต

พระเวท (Vedic Sanskrit) แต่ก็ยังเป็นสันสกฤตแบบแผนที่ไม่ตรงตามไวยากรณ์อยู่ บางแห่งด้วยเช่นกัน ดังที่นักวิชาการบางท่านเคยกล่าวว่าภาษาในคัมภีร์ปุราณะนั้น แทบไม่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์เลย การใช้ภาษาและคำประพันธ์ไม่พิถีพิถัน ไวยากรณ์คลาดเคลื่อนมาก และเนื้อเรื่องผสมปนเปกันไม่มีระเบียบ (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, 2551, น. 46)

ปุราณะส่วนใหญ่มีลักษณะแบบนี้อาจเป็นเพราะว่าเดิมเป็นวรรณคดี มุขปาฐะมาก่อน เมื่อมีการรวมเรื่องและปิดฉบับ (codification) ความไม่เป็นระเบียบ บางประการจึงอาจเกิดขึ้น ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของการเล่าเรื่องที่ผู้เล่ามีอิสระ ในการเล่าเรื่องได้บ้าง หรือบางกรณีผู้เล่าอาจมีหลายคน เรื่องจึงไม่สม่ำเสมอ นอกจากนี้ การสืบทอดต้นฉบับเป็นเหตุให้มีการเพิ่มเติมเนื้อหาบางส่วนเข้าไป เป็นระยะ ๆ อีกด้วย ดังจะเห็นว่า ในวายุมหาปุราณะเรื่องเดียวกันมีเล่าไว้หลายตอน เช่น เมื่อเกิดประลัยหรือไฟบรรลัยกัลป์ตอนอวสานแห่งยุค เทวดาจะขึ้นไปสถิตอยู่ ณ จานโลก (janaloka) ซึ่งเป็นโลกในลำดับที่ 5 และเป็นที่อยู่ของไอรสพระพรหม ก่อนจะขึ้นไปสู่โลกที่สูงขึ้นไปเมื่อไฟเผาไหม้สูงขึ้น เรื่องนี้มีเล่าทั้งในอถัยายที่ 7 และ 24 ในวายุมหาปุราณะ รายละเอียดอาจต่างกันเล็กน้อย หรือตำนานความยิ่งใหญ่ ของดินแดนคยาซึ่งเป็นดินแดนจาริกแสวงบุญที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในอินเดียปัจจุบัน ซึ่งมีตำนานความเป็นมาของดินแดนนี้อยู่ในส่วนที่ 4 ของวายุมหาปุราณะก็น่าจะเป็น เนื้อหาที่เพิ่มเข้ามาในภายหลัง (Rocher, 1986, p. 245) ทั้งนี้ ไม่อาจสรุปได้ว่าภายหลัง ในที่นี้หมายถึงสมัยใด

อย่างไรก็ตาม ความไม่สม่ำเสมอ ไม่เป็นระเบียบ หรือความด้อยทางภาษา วรรณศิลป์ที่เราพิจารณาในที่นี้อาจเป็นการด่วนตัดสิน เพราะเมื่อพิจารณาด้วยบทใน ปุราณะบางฉบับ เช่น วายุมหาปุราณะ ทำให้เห็นว่า คัมภีร์ปุราณะก็มีคุณค่าทาง วรรณศิลป์บางประการควรแก่การพิจารณาด้วยเช่นกัน เช่น

การใช้อนุพราสะ หรือการซ้ำพยัญชนะ เช่น อินทุริยาณินทุริยาธราศุจ (1.5.5)<sup>2</sup> ลักษณะนี้เรียกว่า เณกานุพราสะ หรือการซ้ำพยัญชนะเป็นคู่ ทั้งยังมีการซ้ำคำเป็นชุดคำต่อเนื่องกัน เช่น ซ้ำคำว่า จตุร “สี่” ใน 2 บาทต่อเนื่อง จตุรยคุศจตุรเวทศุจตุรโหตรศุจตุรปะละ (2.30.250)

การใช้สมาสเต็มทั้งบาท เช่น ปุณราห มหาเทวะ สรวเทวนมสฤกตตะ (2.23.7) และ อคสุตยภวนํ ตตฺร เทวาสฺรณมสฤกตม (2.48.23) หรือสมาสข้ามบาทก็มี เช่น

โยเคศฺวระ ศรีราณี

กโรติ วิกโรติ จ /

นนานากฤติกริยา रूप नाम वृत्तिः

สุวาล्लिया //1.5.30

ข้อความ “นนานากฤติกริยา रूप नाम वृत्तिः” มีลักษณะข้ามบาท คือ คำประพันธ์นี้แต่งด้วยโคลกซึ่งแต่ละบาทหรือวรรคมี 8 พยางค์ บาทที่ 3 ที่จริงจบที่คำว่า รูป แต่จะเห็นว่า สมาสในตัวอย่างดังกล่าวยังไม่จบ การใช้สมาสลักษณะนี้นับว่ายาวเกินกว่าที่ปรากฏในการประพันธ์โคลกทั่วไป และดูเหมือนเป็นความตั้งใจที่จะแสดงฝีมือในศิลปะการประพันธ์ประการหนึ่ง

การซ้ำชุดคำเป็นสร้อยอยู่ท้ายบาท เช่น

สรวสุตฺวํ สรวโต เทว สรวภูตปติรภวานุ /

สรวภูตานุตตราตฺมา จ เตन ตฺवं น นิมนฺตริตตะ //2.30.281

ตฺวเมว เจชฺยเส ยสฺมาทฺยชฺฌเญววิวิททกฺษิโณะ /

ตฺวเมว กรตฺตา สรวสฺย เตน ตฺवं น นิมนฺตริตตะ //2.30.282

อถ วา มายยา เทว โมหิตะ สฺกุณฺมยา ตฺวया /

เอตสฺมาตุ การณาทฺวาปี เตน ตฺवं น นิมนฺตริตตะ //2.30.283

<sup>2</sup> วาญมहाप्राणःแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน (ส. ปาท) แต่ละส่วนจะแบ่งออกเป็นอัฐยาย (ส. อฎยาย “ตอน, บท”) แต่ละอัฐยายประกอบด้วยคำประพันธ์หลายบท การอ้างอิงตัวบทจากคัมภีร์ในบทความวิจัยนี้จะใช้ระบบ ส่วน.อัฐยาย.โคลก เช่น 1.5.5 หมายถึงคำประพันธ์นี้อยู่ในส่วนที่ 1 อัฐยายที่ 5 คำประพันธ์ที่ 5 เป็นต้น

การซ้ำชุดคำลักษณะนี้แสดงว่า วายุมหาปุราณะน่าจะเคยเป็นต้นฉบับที่ใช้สำหรับขับริ่งหรือทองจ๋ามาก่อนก็เป็นได้ จึงปรากฏการใช้สร้อยเป็นชุดคำเพื่อให้ผู้ขับริ่งเปลี่ยนทำนองหรือจำได้ง่าย

นอกจากการใช้ภาษาที่แสดงให้เห็นคุณค่าทางวรรณศิลป์ซึ่งเป็นศิลปะการประพันธ์กวีนิพนธ์ประการสำคัญแล้ว ในต้นฉบับคัมภีร์วายุมหาปุราณะยังมีการแสดงบทบาทและความสำคัญของลมในการเล่าเรื่องอีกหลายครั้ง เช่น การนิยามปุราณะว่าเกี่ยวข้องกับลม การกล่าวว่าพระพรหมกลายเป็นลมในตอนสร้างโลก การอธิบายลมแต่ละประเภทในร่างกาย หรือลมที่พัดแม่น้ำคงคาให้ไหลลงมาจากสวรรค์ บทบาทของลมในเรื่องเล่าในวายุมหาปุราณะน่าจะแสดงให้เห็นความพยายามของผู้ประพันธ์ที่จะรวมเรื่องประการหนึ่ง ความรู้สึกว่าเนื้อเรื่องในคัมภีร์ปุราณะมีความสับสนซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของคัมภีร์ปุราณะที่รับรู้กันมาแต่เดิมจึงน่าจะได้นำมาทบทวน โดยพิจารณาจากต้นฉบับสันสกฤตซึ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิโดยตรง

การศึกษาที่จะตามมาต่อไปนี้จะเป็นการสร้างความเข้าใจคัมภีร์ปุราณะอีกมุมหนึ่งซึ่งยังมิได้ศึกษาไว้ไม่มากนัก ทั้งเรื่องศิลปะการประพันธ์และบทบาทหน้าที่ของลม นอกเหนือไปจากการศึกษาคัมภีร์ปุราณะในเชิงศาสนาหรือเทพปกรณัมซึ่งมีผู้ศึกษามาแล้วไม่มากนัก

### 1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์คุณค่าทางวรรณศิลป์ ตลอดจนบทบาทและความสำคัญของลมในคัมภีร์วายุมหาปุราณะ

### 1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยจะใช้ต้นฉบับคัมภีร์วายุมหาปุราณะ ต้นฉบับภาษาสันสกฤตที่ตรวจชำระโดย Vrajamohana Caturvedi จัดพิมพ์โดย Nag Publisher จัดพิมพ์ในปี 1983 และพิมพ์ซ้ำในปี 2001

อนึ่ง ผู้วิจัยจะเน้นศึกษาบทบาทและความสำคัญของลมในคัมภีร์ดังกล่าว ส่วนเรื่องคุณค่าทางวรรณศิลป์จะพิจารณาจากอรรถกถาหรือความงามทางภาษาตาม ทฤษฎีอรรถกถาในวรรณคดีสันสกฤตซึ่งพิจารณาเรื่องเสียงและความหมายของการใช้คำในบทประพันธ์อย่างมีศิลปะ

#### 1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย

- 1) แปลด้วยภาษาสันสกฤตจากคัมภีร์วายุมหาปุราณะ
- 2) วิเคราะห์วรรณศิลป์และบทบาทของลมในคัมภีร์วายุมหาปุราณะ
- 3) เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัย

#### 1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ตระหนักถึงคุณค่าทางวรรณศิลป์ของคัมภีร์ปุราณะ และได้เห็นการรวมเรื่อง โดยมีลมเชื่อมโยงเรื่องเล่าต่าง ๆ เข้าด้วยกัน
- 2) เป็นแนวทางในการศึกษาคัมภีร์ปุราณะฉบับอื่น ๆ ในเชิงวรรณศิลป์และ องค์ประกอบทางวรรณคดีอื่น ๆ ต่อไป

## 2. ภูมิหลังคัมภีร์วายุมหาปุราณะ

ตามคติฮินดู ลมมีคุณลักษณะสำคัญคือมีแรงและพลังกำลัง อาจเป็นได้ทั้ง ลมดีและลมร้าย ในสมัยพระเวทมีบุคลาธิษฐานเกี่ยวกับลมดีว่าเป็นเทพมรุตซึ่งเป็น คณะเทพที่ช่วยพระอินทร์ปราบอสูรรูद्र และลมร้ายคือเทพทฤษที่หมายถึงลมที่มีความรุนแรง เช่น ลมพายุ คตินี้สืบเนื่องมาในวรรณคดีสมัยมหากาพย์ด้วย ดังจะเห็นว่า ภิมาะ หนึ่งในปาณทัพ ผู้เป็นโอรสของพระวายุกับนางกุนตี เป็นผู้มีนิสัยเจ้าโทสะ และมีลักษณะเด่นคือมีพลังกำลังมากที่สุดในบรรดาพี่น้องปาณทัพทั้งหมด หรือแม้แต่ หนุมานในมหากาพย์เรื่องรามายณะผู้เป็นทหารเอกของพระรามนั้นก็เป็นผู้เป็นโอรสของ พระวายุด้วยเช่นกัน ในวรรณคดีสันสกฤต ลมมักแสดงลักษณะสำคัญเป็นผู้ช่วยพระเอก เหมือนดังที่เทพมรุตคอยช่วยพระอินทร์ หนุมานคอยช่วยพระราม และภิมาะคอยช่วย

พี่น้องฝ่ายปาดนทพ และลมมีบทบาทสำคัญคือสนับสนุนให้ตัวเอกฝ่ายดีชนะฝ่าย  
อธรรมได้

ผู้เล่าเรื่องหรือผู้ประพันธ์พยายามปูรณจะน่าจะเป็นกลุ่มนักบวชปาสุปะซึ่ง  
นับถือพระศิวะเป็นใหญ่ โดยมีหลักการสำคัญคือวิชายะแบบปาสุปะที่เป็นความรู้  
สำคัญของกลุ่มนี้

ตามรูปศัพท์ ปาสุปะ มีความหมายว่า “ผู้สืบทอดพระปศุบัติ” พระปศุบัติหรือ  
ที่ภาษาไทยใช้รูป “ปศุบัติ” นั้น แปลว่า “ผู้เป็นเจ้าของหมูสัตว์” สัตว์ในที่นี้ คือ ปศุ  
ซึ่งเป็นสัตว์สี่เท้าจำพวกช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น นักวิชาการบางท่านเชื่อว่า ปศุบัติ  
เป็นเทพเจ้าของชนพื้นเมืองในอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุซึ่งมีอายุราว 2,200 ปี  
ก่อนคริสต์ศักราชก่อนที่จะพวกรอารยันจะอพยพเข้ามา ดังที่มีการค้นพบหลักฐานทาง  
โบราณคดีเป็นเหรียญตรารูปเทพเจ้ามีเข้านั่งขัดสมาธิถือตรีศูล มีสัตว์ประกอบอยู่ทั้ง  
2 ข้าง (วิสุทธ์ บุญยกุล, 2550, น. 340) ด้วยเหตุนี้ ปศุบัติจึงไม่ปรากฏในคัมภีร์พระเวท  
การที่ปศุบัติปรากฏในสมัยปุราณะแสดงให้เห็นแนวโน้มการนำเทพเจ้าของชนพื้นเมือง  
เดิมมารวมอยู่ในทำเนียบของตนโดยผนวกเข้ากับเทพในสมัยพระเวทบางองค์  
ในกรณีของพระศิวะคือผนวกเข้ากับพระรุทร เราอาจเข้าใจได้ว่า เหตุที่พระศิวะมีวัว  
เป็นพาหนะนั้นสืบเนื่องมาจากคติเรื่องปศุบัติ เพราะวัวเป็น “ปศุ” ประเภทหนึ่งนั่นเอง

ราว ค.ศ. 200 เกิดนักบวชกลุ่มหนึ่งเรียกชื่อพวกตนเองว่า “ปาสุปะ”  
รวมตัวกันทางใต้ของคุชราตและแผ่ขยายไปมีอิทธิพลในแถบอินเดียเหนือในเวลา  
ต่อมา (Bakker, 2014, p. 16) นักบวชกลุ่มนี้มีสาวกและผู้อุปัชฌ์เป็นจำนวนมาก  
บทบาทสำคัญคือการประพันธ์คัมภีร์สกันทปุราณะ ซึ่งมีหลักฐานในตัวบท  
สกันทปุราณะและหรรษจริตซึ่งชี้ให้เห็นว่า เมื่อกลุ่มปาสุปะเรียบเรียงเสร็จแล้ว  
น่าจะได้มีการจัดแสดงการท่องสกันทปุราณะบางส่วนต่อหน้าสาธารณชน โดยมี  
นักปราชญ์และพระเจ้าหรรษวรรณะเป็นประธาน นักบวชกลุ่มนี้มีที่มาจากหลายเมือง  
ที่สำคัญคือเมืองพาราณสี เป็นไปได้ว่า เมื่อนักบวชกลุ่มหนึ่งกลับไปยังเมืองพาราณสี



และคัดลอกทำให้เกิดสกันทปุราณะฉบับพาราณสี กลุ่มหนึ่งกลับไปทางเหนือ เมื่อจักรวรรดิของพระเจ้าหรรษวรรณะล่มสลาย นักบวชบางกลุ่มเคลื่อนตัวไปทางเหนือ ทำให้เกิดสกันทปุราณะฉบับเนปาลดังมีตัวบทปรากฏอยู่ในปัจจุบัน (Bakker, 2014, pp. 18-21) ตัวบทสกันทปุราณะจึงแพร่หลายเป็นอย่างยิ่งในแถบนี้

คัมภีร์สกันทปุราณะน่าจะได้อันแบบมาจากคัมภีร์ปุราณะก่อนหน้าซึ่งก็คือ วายุมหาปุราณะ ดังที่ Bisschop (2004, p. 75) กล่าวว่า "...in which the SP (*Skandapurāṇa*) appears to have drawn heavily on the original *Vāyupurāṇa*." แม้เราอาจสงสัยได้ว่า วายุปุราณะที่ผู้ประพันธ์สกันทปุราณะมีต้นฉบับอยู่นั้นจะเหมือนหรือแตกต่างกับปัจจุบันมากน้อยเพียงใด แต่คำกล่าวนี้นี้ก็ยืนยันได้ว่า วายุมหาปุราณะเป็นคัมภีร์ปุราณะรุ่นเก่าอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ ปาศุปตโยคะจึงปรากฏในวายุมหาปุราณะและสกันทปุราณะด้วย อธิบายที่ว่าด้วยปาศุปตโยคะที่ปรากฏในวายุมหาปุราณะจึงถือว่าเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นวิธีการปฏิบัติโยคะของนักบวชกลุ่มหนึ่งซึ่งเคยมีบทบาทมากในอินเดียช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 7 วิธีการปฏิบัติโยคะที่จะกล่าวต่อไปนี้นับเป็นศาสตร์หรือองค์ความรู้ อย่างหนึ่งเช่นเดียวกับภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ที่กล่าวไปแล้ว

ปาศุปตโยคะเป็นวิธีปฏิบัติโยคะแบบหนึ่ง ด้วยเหตุที่นักบวชกลุ่มปาศุปตะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างตัวบทปุราณะ หลักปฏิบัติโยคะของปาศุปตโยคะซึ่งมีบันทึกไว้ในวายุมหาปุราณะจึงศักดิ์สิทธิ์และพิเศษอันเนื่องมาจากเป็นความรู้ซึ่งพระเป็นเจ้าทรงสถาปนาไว้ด้วยพระองค์เอง ดังที่พระศิวะมหาเทพได้ตรัสไว้แก่พระทักษะ ความตอนหนึ่งว่า

ดูก่อนทักษะ การบำเพ็ญพรตแบบปาศุปตะนั้นข้าได้สถาปนาไว้เพื่อความหลุดพ้นจากบ่วงและบาปทั้งปวง พรตหนึ่งดงาม ลีกลับด้วยความหมายของลมทั้ง 5 สร้างขึ้นเพื่อคนที่มิใช่นักปราชญ์ บางส่วนสอดคล้องและบางส่วนก็ไม่สอดคล้องกับหลักอาศรมและวรรณะ ซึ่งเป็นหลักการที่กำหนดไว้ในคัมภีร์ศรุติ //2.30.292-293

เมื่อท่านบำเพ็ญพรตนี้แล้ว ผลอันรุ่งเรืองจักมีแก่ท่านอย่างเหมาะสม ดูก่อน  
ท่านผู้เจริญ ความชุ่มชื้นของหมองใจจงหายไป //2.30.294

พรตหมายถึงข้อกำหนดการควบคุมตัวเอง คำกล่าวที่ว่า “การบำเพ็ญพรต  
แบบปาศุปตะ” ทำให้เห็นว่าโยคะอาจเป็นหลักการหนึ่งในบรรดาหลักการอื่น ๆ ของ  
กลุ่มนักบวชปาศุปตะ แต่หลักการปาศุปตะที่มีบันทึกไว้ในวายุมหาปุราณะเป็นเรื่อง  
เกี่ยวกับโยคะทั้งสิ้น

วายุมหาปุราณะกล่าวถึงปาศุปตโยคะไว้ใน 3 อธิยายด้วยกัน ได้แก่ อธิยายที่  
11, 14 และ 15 แต่ละอธิยายมีเนื้อหาไม่ยาวมาก คือ ประกอบด้วยโคลก 61, 39 และ 14  
ตามลำดับ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นเพราะว่าธรรมชาติของโยคะเป็นเรื่องปฏิบัติ  
มากกว่าการอธิบายความ ส่งผลให้จำนวนโคลกมีน้อยเรื่องอื่น ๆ วายุมหาปุราณะ  
ทำให้เห็นว่า การที่เรื่องโยคะมีจำนวนโคลกน้อยเป็นความตั้งใจของผู้เล่าเรื่องเองที่  
ต้องการให้ผู้ฟังเข้าใจโยคะด้วยการปฏิบัติมากกว่าการอธิบายด้วยภาษา ยิ่งกว่านั้น  
ยังมีการให้คุณค่าแก่หลักการนั้นโดยการทำให้เป็นของเฉพาะด้วย หลักโยคะนี้จึง  
ไม่ใช่ของที่สาธารณชนฟังเข้าใจได้โดยทั่วไป หรือไม่ควรบอกใครง่ายไป แต่ให้บอกแก่  
ผู้ที่เหมาะสมเท่านั้น ดังมีข้อความว่า

ข้าอธิบายไว้โดยย่อ เพราะเรื่องนี้จะเห็นได้เองด้วยโยคะ จงแน่ใจว่าพรหมณ์  
ที่พูดอยู่นั้นเหมาะสมแล้วจึงบอกเรื่องนี้ //2.11.58

หลักการของปาศุปตโยคะที่มีบันทึกไว้ในวายุมหาปุราณะจะเกี่ยวข้องกับ  
ลมหายใจและการทำสมาธิซึ่งมีด้วยกัน 5 วิธี

ธรรมะทั้ง 5 ในโยคะอันเป็นที่รู้จักกัน ได้แก่ ปราณายามะ ธยานะ ปรัตยาหาระ  
ธารณา และสมรณะ //2.10.71

ปรานายามะคือการควบคุมลมหายใจซึ่งมีทั้งแบบช้า ปานกลาง และสูงสุด เป็นการปฏิบัติที่สำคัญทั้งในแง่เป็นพื้นฐานของการควบคุมลมหายใจ มีเนื้อหาละเอียดกว่าวิธีอย่างอื่น ส่วนปรัตยาหาระคือการถอนประสาทสัมผัส ธารณาคือความสงบนิ่งของจิตใจ ส่วนธยานะกับสมรณะไม่มีข้อความระบุว่าเกี่ยวข้องกับปาคุปตโยคะอย่างไร ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ธยานะตามรูปศัพท์คือการเข้าฌาน ส่วนสมรณะ พจนานุกรมสันสกฤต-อังกฤษ ให้ความหมายว่าเป็นการท่องชื่อของเทพเจ้า (Monier-Williams, 2008, p. 1,272) ซึ่งอาจหมายถึงการท่องชื่อของพระเป็นเจ้าเพื่อเป็นอุบายให้จิตเป็นสมาธิขณะปฏิบัติโยคะก็เป็นได้

ความสำคัญของโยคะในวายุมหาปุราณะอาจสืบเนื่องมาจากการให้ความสำคัญแก่บุคลิกลักษณะเด่นของพระศิวะคือพระองค์โปรดการบำเพ็ญตบะและโยคะเป็นอย่างยิ่ง ภาพของพระศิวะที่คุ้นเคยกันคือภาพของนักบวชนั่งขัดสมาธิห่มหนังเสือ และหรีดตาลงเล็กน้อย ท่านั่งนี้เป็นท่าโยคะแบบหนึ่ง ดังจะเห็นวาทสรรเสริญพระศิวะมีการใช้คำที่สื่อถึงการเป็นจอมโยคี เช่น พระมเหศวรจอมโยคี ผู้ถึงพร้อมด้วยฌาน (2.23.26) ผู้เป็นมหาโยคีเจ้าโลก (2.34.38) เจ้าแห่งพวกโยคีและภูตผีปีศาจ (2.39.42) เป็นต้น

โดยทั่วไปเป็นที่ยอมรับกันว่า วายุมหาปุราณะน่าจะประพันธ์และเรียบเรียงขึ้นเมื่อราว ค.ศ. 400-500 (Rocher, 1986, p. 245) นับเป็นปุราณะรุ่นเก่าเรื่องหนึ่งดังมีหลักฐานการอ้างถึงอยู่ในวรรณคดีสันสกฤตบางเรื่อง เช่น หรรษจริต แต่งโดยพาดณะ กวีในราชสำนักพระเจ้าหรรษวรรณะ ผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 7 พาดณะกล่าวถึงญาติของตนกำลังท่องบทสวดในวายุมหาปุราณะอยู่อันเป็นเหตุให้พาดณะเรียบเรียงประวัติของพระเจ้าหรรษวรรณะหรือเรื่อง “หรรษจริต” ดังนี้

ตทปิ มุณีคีตมตปิฤฤ ตทปิ ชตทฤยาปิ ปาวน ตทปิ /

หฤษจริตาททินุ นฤตทิภาติ หิ เม ปุราณมิทมุ //

แม้ว่ายุปูราณจะขับร้องโดยเหล่ามุนี

มีเนื้อหายิ่งใหญ่ (ยิ่งใหญ่มากว่าท้าวปฤฤ)

ครอบคลุมนทั้งโลก และศักดิ์สิทธิ์

แต่สำหรับข้า ปุราณนี้

ไม่ต่างอะไรกับวีรกรรมของพระเจ้าหรรษะ<sup>3</sup>

ความตอนนี้นำแสดงว่าวายุมหาปูราณจะนำจะแพร่หลายและเป็นที่นิยมมาแต่นั้น  
หรือก่อนหน้าสมัยพาดะมีชีวิตอยู่

วายุมหาปูราณมีจำนวนโคลกทั้งสิ้น 10,555 บท เนื้อหาแบ่งออกเป็น 4 ส่วน  
ดังนี้

#### ตารางที่ 1

ชื่อ<sup>4</sup>และจำนวนโคลกในวายุมหาปูราณ

| ส่วนที่ | ชื่อ       | อรรถยัยที่ | จำนวนโคลก |
|---------|------------|------------|-----------|
| 1       | ประกิริยา  | 1-6        | 453       |
| 2       | อุโปทฆาตะ  | 7-64       | 4,847     |
| 3       | อนุชังคะ   | 65-99      | 3,747     |
| 4       | อุปสังหาระ | 100-112    | 1,508     |

<sup>3</sup> ความตอนนี้นำมีการใช้เคลษะ (punning) ปรากฏอยู่ในข้อความที่ทำตัวเอน คำมีความหมายหลากหลาย  
ซึ่งต้องแปลมากกว่าครั้งเดียว เคลษะปรากฏในการใช้คำต่อไปนี้ 1) ปาวน แปลว่า เกี่ยวกับลม, ศักดิ์สิทธิ์ และ  
2) อติปฤฤ แปลว่า ยิ่งใหญ่, ยิ่งใหญ่มากว่าท้าวปฤฤ

<sup>4</sup> ความหมายของชื่อแต่ละส่วนในคัมภีร์วายุมหาปูราณมีดังนี้ ประกิริยา “บทนำ” อุโปทฆาตะ “บทวิเคราะห์”  
อนุชังคะ “ส่วนเชื่อมโยง” และ อุปสังหาระ “บทสรุป”

ลมเป็นบุคลาธิษฐานของแรงหรือพลังซึ่งเป็นคุณสมบัติของพระพุทธรูปหรือลมร้ายซึ่งตรงข้ามกับมรุตหรือลมดีมาแต่สมัยพระเวท คุณสมบัติดังกล่าวได้หลอมรวมและกลายเป็นบุคลิกลักษณะหนึ่งของพระศิวะ ความแรงของลมจึงเกี่ยวข้องกับพระศิวะ ทำให้วายุมหาปุราณะเป็นปุราณะของชาวฮินดูที่นับถือพระศิวะเป็นใหญ่

### 3. วรรณศิลป์ในวายุมหาปุราณะ

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า คัมภีร์ปุราณะมักเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปว่าเป็นตัวบทที่มีปัญหาด้านไวยากรณ์ค่อนข้างมาก แม้จะอุดมไปด้วยเรื่องเล่าที่น่าสนใจจำนวนมากก็ตาม ด้วยเหตุนี้ การศึกษาค้นคว้าด้านวรรณศิลป์ในคัมภีร์ปุราณะจึงมีผู้สนใจศึกษาค่อนข้างน้อย อย่างไรก็ตาม วายุมหาปุราณะได้แสดงให้เห็นข้อเท็จจริงที่น่าสนใจประการสำคัญ คือ เป็นตัวบทที่มีการแสดงฝีมือการประพันธ์อย่างมีชั้นเชิงไว้ด้วย แม้จะมีได้มีการแสดงฝีมือสม่ำเสมอตลอดทั้งฉบับ หรือไม่มากเท่ากับวรรณคดีประเภทกวีนิพนธ์หรือกาพย์ แต่ก็น่าสนใจอย่างมากกล่าวถึงเช่นกัน ตัวอย่างศิลปะการประพันธ์ เช่น

การใช้ยมก หรือการซ้ำพยางค์เป็นคู่ พยางค์ที่ซ้ำจะมีความหมายต่างกัน เช่น

ตถาสฺตฺวิตฺยฺยาห ภคฺวาน ภคเนตฺรหโร หระ (2.30.178)

ภค ใน ภคฺวาน แปลว่า พระภควันต์ (“ผู้มีโชค”) ส่วน ภค ในคำหลังเป็นชื่อเทพแห่ง แสงสว่างองค์หนึ่ง

วาราหฺปิณฺเน ตตฺร วิษฺณเว ปฺรภวิษฺณเว (2.48.40)

วิษฺณเว คำแรกแปลว่า แต่พระวิษณุ ส่วนพยางค์ที่ซ้ำต่อมานั้นมาจากคำว่า ปฺรภวิษฺณ แปลว่า ผู้ยิ่งใหญ่, ผู้เรืองเดช

สุถาเน ตสฺมิณฺ มหาเทวะ สาธุชาลฺโลกศิวะ ศิวะ (2.40.26)

ศิวะ ใน โลกศิวะ แปลว่า เป็นมงคล, เป็นพร เมื่อรวมกับคำว่า โลก แปลว่า เป็นมงคลแก่โลก ส่วนพยางค์ที่ซ้ำต่อมาเป็นนามพระศิวะ

การใช้อุปราสะ หรือข้าพญชณะ เช่น

คุณาวรรตฺรศจฺ คุณศจฺ คุณปรตฺติเนชวิตา (2.30.253)

ธาดา วิธาดา สตฺวานํ นิธาดา ธาโรธ ธร (2.30.254)

ไนกธาศฺไตศฺจิตรูไนกรตฺนากรากระ (2.39.2)

ยภษคนธรวจรีไตรเนโกะ กนฺทโรทโร (2.39.8)

ปฺรวิษฺฐา หยรณํ ปฺรวิ ปฺรว ทวีเป มหานที (2.42.24)

การใส่สมาสเต็มทั้งบาท เช่น

ตถา สหสฺรศฺขรภุมฺทสฺยานตฺเรณ จ /

ปญฺจาศทโยชนายามํ ตฺริศทโยชนวิสฺตรมฺ /

อิษฺกุเชโปจฺจศิขรํ นานาวิหคเสวิตมฺ //2.38.60

ทภฺษิณณานิ วรฺษสฺย ภารตสฺย นิโพธตฺ /

ทศโยชนสาหสฺรํ สมตฺตํ มหารุณวมฺ //2.48.1

ปฺรธา กฤตฺยเค วิปฺโร เวทนิรณยตฺตฺประ /

วสิษฺฐี นาม ธรฺมาตฺมา มานสํ ไว ปฺรชาปเตฯ //2.54.18

ปฺรปฺจณฺ การุติเกยํ ไว มยฺรวรฺวามมฺ /

มหิษาสุรณาริณํ นยฺยาณฺชนตฺสฺกรมฺ //2.54.19

|                      |                              |
|----------------------|------------------------------|
| มหาเสณ มหาตมานิ      | เมฆสุดนิตินะสุนมุ /          |
| อุมาমনะปรหุเชณ       | พาลกั ฉทุมรูปิณมุ //2.54.20  |
| กุเรณจชีวิตหฤตตาริ   | ปารุวตีหฤทิ นนุทนมุ /        |
| วลีษฐะ ปฤจฉเต ภกุตยา | การุติเกยั มหาพลมุ //2.54.21 |

การใช้สมาสข้ามบาท แม้ว่าฉันทลักษณ์ที่ใช้ในปฺราณะคือโคลกซึ่งมีจำนวนพยางค์ 8 พยางค์ในบาทหนึ่งซึ่งถือว่ามีความยาว แต่ก็วิธได้แสดงฝีมือการประพันธ์ในการใช้สมาสยาวข้ามระหว่างบาทด้วย ทำให้ภาษาบางตอนในวายุมหาปฺราณะมีลักษณะใกล้เคียงกับกวีนิพนธ์สันสกฤต ตัวอย่างการใช้สมาสยาวข้ามบาทในวายุมหาปฺราณะ เช่น

|                                 |                            |
|---------------------------------|----------------------------|
| ตถา สหสฺรศฺขรุมุทฺสยานุตเรน จ / |                            |
| ปญฺจาตฺตโยชนายามิ               | ตฺริศฺตโยชนวิสฺตรมุ /      |
| อิษฺกุเชปฺปัจจฺคิขริ            | นนานาวิหคเสวิตมุ //2.38.60 |

|                                  |                         |
|----------------------------------|-------------------------|
| สุเมธ ธาตุจิตฺตราดมฺเย           | ไศเลนุทุเร เมฆสนฺนิภา / |
| ไนโกทรทริวปฺรนิกุญฺไซศฺโจปไตภิตะ | //2.39.48               |

|                                   |                    |
|-----------------------------------|--------------------|
| ตสฺสโยว ทกุชิเณ ปารุศฺเว          | หิมวตฺยจฺโลตฺตเม / |
| นิกุญฺชนิรุมฺรคฺหาไนกสฺนาทฺริตฺถเ | //2.41.27          |

|                                            |           |
|--------------------------------------------|-----------|
| วชฺรสมฺภิกฺโกสฺปานจิตฺรปฏฺฐิติลาทโละ /     |           |
| วฺยาสมฺรสีหฺมุไซศฺจานุโยรฺคฺชวาชิมุไซสฺตถา | //2.54.38 |

การใช้อุปมา อุปมาคือความเปรียบที่ปรากฏมาแต่คัมภีร์พระเวท ในวายุมหาปุราณะ มีการใช้อุปมาอยู่หลายตอน เช่น

พระพรหมปรเมษฐ์ พระภควันต์ผู้ทรงเป็นหิรัญยครรภักตริภคิต บุรุษผู้หนึ่งซึ่งมลังเมโลง  
เสมอด้วยดวงอาทิตย์ มีร่างเป็นครึ่งชายหญิง **อุปมาเหมือนไฟที่มีความเรืองรอง**  
ก็อุบัติขึ้นจากความโกรธ //9.68

พยางค์ศักดิ์สิทธิ์คือธนู ศรคืออาตมัน พรหมันคือเป้า บุคคลพึงยิงธนูด้วยความไม่ประมาท  
**เหมือนลูกศรเจาะทะลุเข้าเป้า** //2.20.5

พาหาของพระองค์คงงามด้วยพานุรัตทองคำและแผ่ไปทั่วสิบทิศ ศอที่กลมและยืดออก  
**อุปมาดังหมู่เมฆสินิลที่ประดับด้วยด้ายทองคำมมลังเมโลง** โอบล้อมของพระองค์  
นำสะพรั่งกล้วยด้วยหน่อที่แหลมคมหาที่เปรียบมิได้ //2.24.150-151

การใช้เศลชะ เศลชะ หมายถึง การใช้คำหรือพยางค์ให้มีหลายความหมาย  
ในคราวเดียว เป็นอঙ্กการที่ซับซ้อนประเภทหนึ่ง ปรากฏในวายุมหาปุราณะด้วย เช่น

น ศกฺย วิสุตฺราทุทุกุมปี **วรุชศไทรปี** /

นิสฺรุโคยฺ ปรุชานา ตฺ สหโร ยศฺจ ตาสฺ วั //2.49.72

แม้มีเวลาหลายร้อยปีข้าก็ไม่สามารถกล่าวเรื่องกำเนิดและอวสานของหมู่สัตว์ได้  
โดยละเอียด ด้วย**ดินแดน**ต่าง ๆ มีหลายร้อยแห่ง //2.49.72

ข้อความนี้มีการใช้เศลชะในคำว่า วรุช แปลว่า “ปี, ดินแดน” วรุชศไตะ  
จึงมีความหมายว่า “หลายร้อยปี” หรือแปลว่า “ดินแดนหลายร้อยแห่ง” ก็ได้



ตถา ปฺรยุกตโมงฺการํ ปฺรตินิรฺวาทิ มฺรุตฺตฺนํ /

ตโงฺการมโย โยคี หยฺกฺษเร ตฺวกฺษรี ภาเวตุ //2.20.4

พยางค์โอมที่ประยูกตใช้เช่นนั้นจะกักลมไว้ที่ศีรษะ โยคีผู้กอดปรด้วยพยางค์โอมจะกลายเป็นผู้ไม่เสื่อมสลายในสิ่งที่ไม่เสื่อมสลาย //2.20.4

ด้วยเหตุที่คำว่า “อฺกฺษร” มีหลายความหมาย ได้แก่ ไม่เสื่อมสูญ พยางค์โอม พรหมัน และอักษรซึ่งกินความหมายทั้งการออกเสียง ตัวอักษร และพยางค์ (Monier-Williams, 2008, p. 3) ตัวบัพนี้อาจแปลได้หลายอย่าง คือ จะแปลอย่างใน คำแปลข้างต้นก็ได้ หรือจะแปลว่า ผู้มีพยางค์โอมในพรหมัน หรือ ผู้มีพรหมันใน พยางค์โอม ก็ได้เช่นกัน

#### 4. บทบาทของลม

วายุมหาปุราณะเป็นหนึ่งในมหาปุราณะ 18 เรื่อง ตามคติฮินดูนับเป็น มหาปุราณะหรือปุราณะสำคัญ มีพระวายุเป็นผู้เล่าเรื่อง ในวายุมหาปุราณะมีข้อความ กล่าวสรรเสริญพระวายุซึ่งเป็นการเน้นความสำคัญของพระวายุว่าเหนือเทพอื่น เช่น

พระวายุเป็นศิษย์พระพรหมสยมฏ เป็นผู้มองเห็นสรรพสิ่ง ควบคุมประสาทสัมผัส และมีพลังวิเศษ 8 ประการ เช่น การย่อกายให้เล็ก //1.2.35

พระองค์มีธรรมชาติเป็นผู้รองรับโลกทั้งมวลที่มีสรรพสัตว์เป็นต้น เป็นผู้ประเสริฐ จากการพัฒน์ไปยังทวีปทั้ง 7 มิได้ขาด //1.2.36

เหล่าคณะเทพมรุตทั้ง 49 องค์แบ่งเป็น 7 กลุ่ม ประทับอยู่ในที่ของตน พระวายุทรงเกื้อกูลสิ่งมีชีวิตทั้ง 3 ประเภท (ได้แก่ เทวดา มนุษย์ และอมนุษย์) เป็นผู้มี กำลังมาก ทำให้ร่างกายยังมีชีวิตอยู่ได้ด้วยการพัดพาความร้อน //1.2.37

พระองค์ดำรงชีวิตของสรรพสัตว์ไว้โดยกระตุ้นให้ร่างกายดำเนินต่อไปได้ด้วย  
ลมทั้ง 5 ประสาทสัมผัส และกิจกรรมต่าง ๆ //1.2.38

มีคำกล่าวยกย่องพระวายุว่าเป็นผู้รอบรู้ศาสตร์แห่งถ้อยคำ ดังนี้

ณ ที่นั้น พระวายุผู้ภควันต์ ผู้มีความยิ่งใหญ่ด้วยตนเอง และเป็นผู้ตรึงตรอง  
ได้รับการขนานนามว่า วาตรณิ และเป็นผู้รอบรู้ศาสตร์ของคำ //1.2.40

การกล่าวยกย่องพระวายุเช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะว่าลมมีความเกี่ยวข้องกับ  
การออกเสียงตามธรรมชาติ เมื่อลมผ่านอวัยวะในช่องปากทั้งเป็นฐานหรืออวัยวะที่  
ไม่ขยับ เช่น เพดานปาก ฟันบน และกระรณ อันได้แก่ ลิ้น และริมฝีปากล่าง เสียงจึงเกิดขึ้น  
หากไม่มีลม บุคคลจะไม่สามารถเปล่งเสียงถ้อยคำออกมาได้ การจะเปล่งเสียงได้  
ต้องรู้จักควบคุมลมในร่างกาย เสียงจึงจะมีพลัง คำกล่าววายุพระวายุเป็นผู้รอบรู้  
ศาสตร์แห่งถ้อยคำ จึงเป็นเสมือนการให้เหตุผลว่าพระวายุเหมาะสมที่จะเป็นผู้เล่าเรื่อง  
จะเห็นว่าตลอดทั้งคัมภีร์พระวายุมีบทบาทเป็นผู้เล่าเรื่องสำคัญ เป็นผู้ได้ฟังมาจาก  
พระเป็นเจ้าก่อนที่ฤๅษียาสะและลูกศิษย์หรือสุตะจะมีบทบาทเป็นผู้สืบทอดเรื่องเล่า  
ต่อมา

นอกจากผู้ประพันธ์จะกำหนดให้พระวายุเป็นผู้เล่าเรื่องแล้ว ความสำคัญของลม  
จะเห็นได้จากการนิยามศัพท์ “ปุราณะ” อีกด้วย โดยทั่วไปคำนี้แปลว่า เก่าแก่ โบราณ  
แต่ในวายุมหาปุราณะ ผู้ประพันธ์ได้อธิบายความหมายของคำว่า ปุราณะ ไว้อย่าง  
น่าสนใจ ดังนี้

ยสุมาตุ ปุรา หยณตีท ปุราณิ เตน ตตุ สุมฤตมุ /

นิรุกตมสฺย โย เวท สรวปาโปะ ปรมุจฺยเต

เพราะดำรงอยู่ในอดีต คัมภีร์นี้จึงเป็นที่จดจำว่า ปุราณะ ผู้รู้ที่มาของคำนี้จะพ้นจากบาป  
ทั้งปวง //1.1.183

ความหมายว่า “ดำรงอยู่ในอดีต” คือการตีความคำว่า ปุราณะ ในลักษณะ folk etymology หรือสัททณยะเทียม แม้จะดูเป็นการลากเข้าความแต่ก็เป็นวิธีการเข้าใจโลกด้วยภาษาศาสตร์ดึกดำบรรพ์แบบหนึ่ง การจะเข้าใจความคิดของคนโบราณจึงต้องพิจารณาองค์ประกอบทางภาษาลักษณะนี้ด้วย จากคำประพันธ์ดังกล่าวจะเห็นว่า ปุราณะเป็นสมาสจากคำว่า ปุรุ “ข้างหน้า, ในอดีต” + อนุ ธาตุ “หายใจ, ดำรงอยู่” การหายใจมีความหมายเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของชีวิตเพราะการหายใจทำให้ชีวิตยังดำเนินต่อไป ลมจึงมีความหมายต่อการมีชีวิต ด้วยเหตุนี้ เราจึงอาจเข้าใจได้ว่า การวิเคราะห์ศัพท์ดังกล่าวทำให้เห็นว่า ตามความคิดของผู้ประพันธ์ ปุราณะคือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับลมโดยพื้นฐาน สอดคล้องกับการที่วายุมหาปุราณะมีลมหรือพระวายุเป็นผู้เล่าเรื่อง

ในการสร้างโลก เมื่อแรกสร้าง มีข้อความกล่าวถึงพระพรหมว่าเป็น “นารายณ” ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้เคลื่อนไปในน้ำ” การใช้คำนี้เป็นนามของพระพรหมแสดงให้เห็นว่าวายุมหาปุราณะเป็นคัมภีร์ปุราณะรุ่นเก่าที่ยังเก็บการใช้ความหมายแบบเดิมก่อนที่คำนี้จะใช้หมายถึงพระวิษณุในสมัยต่อมา

ลมถือว่าเป็นหนึ่งในธาตุที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกับธาตุพื้นฐานอื่น ๆ ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ และอากาศ รวมเป็นธาตุทั้ง 5 ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ความลักษณะนี้ปรากฏในปุราณะทั่วไป แต่สำหรับวายุมหาปุราณะจะเห็นว่า การจะเคลื่อนไปในน้ำได้นั้นต้องใช้แรง วายุมหาปุราณะกล่าวว่าพระพรหมกลายเป็นลมเคลื่อนไปในน้ำ ความว่า

ในตอนนั้นพระพรหมได้กลายเป็นลมและเคลื่อนที่ไปในน้ำ ดูราวกับแสง  
หึ่งห้อยในเวลาที่มีความมืดบดบังทุกหนแห่ง //1.6.7

จากนั้นพระพรหมก็กลายร่างเป็นหมูป่าแล้วยกแผ่นดินขึ้นมาจากมหาสมุทร ลมมีความสำคัญในตำนานการสร้างโลก เพราะลมเป็นสิ่งที่สื่อถึงแรงหรือพลังกำลัง

การที่พระพรหมกลายเป็นลมในที่นี้นับว่าสมเหตุสมผลตามความคิดของชาวฮินดู ที่มองว่าลมเป็นสิ่งที่กำลังในตัวเองตามธรรมชาติ และสามารถนำมาอธิบายการเคลื่อนที่ของพระพรหมเมื่อแรกสร้างได้

ในการสร้างใหม่หรือ “ประติสรวรค” มีการเน้นย้ำบทบาทของลมในการสร้างโลก เช่นเดียวกับการสร้างครั้งแรกหรือ “สรวรค” ด้วยเช่นกัน คือ พระพรหมกลายเป็นลมพัดไปในน้ำเสมือนหนึ่งหิ้งห้อยที่เคลื่อนไปในความมืด

พระพรหมกลายเป็นลมพัดไปในน้ำ ในกาลนั้น ครั้นเมื่อสิ่งมีชีวิตที่เคลื่อนที่ได้ และไม่ได้พินาศไปในความมืด //1.8.2

เมื่อแผ่นดินทุกหนแห่งถูกน้ำท่วมจนหมดสิ้น และหมู่สัตว์ตั้งอยู่อย่างดีแล้ว โดยไม่แบ่งแยก //1.8.3

พระพรหมสมมุติว่ามีลักษณะคล้ายหิ้งห้อยที่บินไปที่ต่าง ๆ ในยามกลางคืน ในฤดูฝน //1.8.4

ต่อมาเมื่อการกล่าวถึงบทบาทของลมในการสร้างก่อนที่พระพรหมจะปรากฏด้วย ทำให้เห็นว่าลมคือสิ่งที่แบ่งไซหรือจักรวาลออกเป็น 2 ส่วน กลายเป็นแผ่นดินและท้องฟ้า

ไซนั้นสถิตอยู่ในน้ำเป็นเวลาหลายพันปี ในอวสานแห่งพันปีนั้นลมทำให้ไซ แยกออกเป็น 2 ส่วน //2.24.73

ข้อความจากตัวบททำให้กล่าวได้ว่า ลมมีบทบาทและความสำคัญในเรื่องการสร้างโลกและการสร้างใหม่เป็นอย่างยิ่ง

นอกจากบทบาทและความสำคัญในแง่ของการสร้างแล้ว ลมยังมีส่วนช่วยทำให้สิ่งมีชีวิตดำรงอยู่อีกด้วย ดังที่วายุมหาปุราณะ ส่วนที่ 1 มีบทสรรเสริญลมทั้ง 5 ว่าทำให้สิ่งมีชีวิตยังมีชีวิตอยู่ได้

[ลม] ยังทำให้สรรพสัตว์มีชีวิตด้วยการให้ลมหายใจและการทำให้เป็นไปด้วยลมทั้ง 5 ประการ สรรพสิ่งเคลื่อนไหวและยังดำรงไว้ได้ //1.2.38

ในส่วนที่ 2 มีการขยายความเรื่องลมทั้ง 5 เหล่านั้น โดยกล่าวว่า ลมทั้ง 5 คือ อากาศที่เกิดจากใจของพระพรหม ลมทั้งหมดล้วนบูชาพระศิวะ

ข้าแต่พรหมณ์ทั้งหลาย ฟังรู้วาทที่ 21 คือ ปัญมะ ในกัปนี้เกิดลมปรานะ อปานะ สมานะ อุทานะ และวยานะ //2.21.43

ลมทั้ง 5 คือ อากาศผู้เกิดจากใจของพระพรหม เสมือนพระพรหม ลมเหล่านั้นต่างบูชาพระมหेश্বরด้วยถ้อยคำที่เปี่ยมความหมาย //2.21.44

ลมทั้ง 5 มีบทบาทในการเล่าเรื่องอีกหลายแห่ง เช่น ในการสร้างโลกครั้งใหม่ พระพรหมนำลมบางส่วนมาสร้างเป็นฤๅษี

พระพรหมผู้มีกำเนิดในน้ำทรงสร้างภฤๅษีจากอูระ สร้างอังคิรจากเศียรและสร้างอัศริจากพระกรรณ //2.9.93

สร้างฤๅษีต่าง ๆ จากลมในร่างกาย คือ ปุัสตยะจากลมอุทานะปุลหะจากลมวยานะ วสิษฐุจากลมสมานะ และกระตุจากลมอปานะ //2.9.94

ในบทสรรเสริญพระศิวะมีข้อความว่าพระศิวะคือลมทั้ง 5 แม้จะทำให้ผู้อ่านสงสัยได้ว่า ความก่อนหน้านั้นอธิบายว่าลมทั้ง 5 คืออากาศของพระพรหม แสดงว่าพระศิวะคืออากาศของพระพรหมหรือไม่ แต่ความตอนนี้ผู้ประพันธ์ว่ายุมาปุราณะได้แก้ไขสงสัยไว้ในอถัยยาต่อมาโดยเล่าว่า ในอดีตพระพรหมเคยขอพรจากพระศิวะให้มาเกิดเป็นอากาศของตนเพื่อทำให้การสร้างสำเร็จสมบูรณ์

“วิษณุ ข้าอยากมีลูก อยากได้ลูกมาทำงานต่าง ๆ” ด้วยความประสงค์ในโอรส พระพรหมเป็นเจ้าปรารถนาพรเช่นนั้น //2.25.9

พระวิษณุตรัสแก่พระประชาบดีผู้ปรารถนาโอรสว่า “ด้วยเหตุที่พระองค์ปรารถนาโอรสผู้กล้าหาญไม่มีใครเทียบมาทำการงาน //2.25.10

จงขอให้พระมเหศวรจอมเทพเป็นโอรสของพระองค์เกิด” พระพรหมไปตามหะ กัญชาถ้อยคำของพระวิษณุ //2.25.11

แล้วประคองอัญชลีอภิวาทพระรุทรผู้ประทานพรผู้ยิ่งใหญ่ พระพรหมผู้ปรารถนาโอรสและมากับพระวิษณุแล้ว ก็ทูลว่า //2.25.12

“ข้าแต่พระมเหศวรผู้เป็นอาตมน์แห่งจักรวาล ข้าปรารถนาโอรสอยู่ตลอด หากพระองค์ผู้ก่อดินต์พอพระทัย ขอพระองค์จงมาเป็นโอรสของข้า หรือขอพระองค์โปรดประทานผู้เสมอเหมือนพระองค์ที่จะมารับหน้าที่ของข้าด้วยเถิด พรอย่างอื่น ข้าไม่ต้องการ” //2.25.13

พระภควันต์ผู้สังหารดวงตาของภคะ<sup>5</sup> สดับความประสงค์ของพระพรหมแล้วก็ ตรัสตอบอย่างจริงใจไร้ลทินว่า “เป็นเช่นนั้นเกิด” //2.25.14

ดูก่อนพระพรหมผู้มีพรดี เมื่อใดก็ตามที่การทำงานของท่านมีอุปสรรค ท่านเกิดมีความโกรธขึ้นมา ท่านสร้างพระรุทรทั้ง 11 ผู้เป็นเหตุแห่งปรารถนาแล้ว //2.25.15

ข้านี้จะไปเกิดจากนลาภของท่านกลายเป็นรุทรลำดับที่ 11 คือ ฤษีผู้มหาตมะ ผู้เป็นมิตร ถือตรีศุลมาพร้อมกับบริวารในกาลนั้น” //2.25.16

การกล่าววาทะคือลมทั้ง 5 แสดงว่า ผู้เล่าเรื่องต้องการจะสรรเสริญคุณลักษณะสำคัญของพระศิวะว่าพระองค์เป็นสาร์ตตะแห่งการดำรงชีวิต ไม่มีพระองค์ชีวิตก็ดำรงอยู่ไม่ได้ เหมือนลมทั้ง 5 หากปราศจากลมแล้วชีวิตก็ดำรงอยู่ไม่ได้นั่นเอง

<sup>5</sup> เรื่องพระศิวะสังหารดวงตาของภคะ เทพแห่งแสงสว่างและโอรสองค์หนึ่งของนางอติติ ปราภฏอยู่ในตอนที่พระศิวะทำลายอณูพิธิของพระทักษะ ด้วยความพิโรธพระศิวะทำลายดวงตาของพระภคะผู้มาร่วมพิธี ดูรายละเอียดใน Dowson (1888, p. 77)

พระองค์ [พระศิวนะ] คือลมปราณะ อปานะ สมานะ อุทานะ และวยานะ  
พระองค์คือการกระพริบตา ลืมตา และเบิกตาโพลง //2.30.245

ด้วยเหตุที่ลมทั้ง 5 มีความสำคัญต่อชีวิต วายุมหาปุราณะกล่าวว่า บุคคลพึง  
แยกแยะ ควบคุมลมทั้ง 5 และบุชาลมปราณ ปราภฏในอถยายที่ว่าด้วยโยคะซึ่งเป็น  
องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการควบคุมลมในร่างกายอย่างเห็นได้ชัดเจน

ตลอดเวลาหนึ่งวันอันยิ่งใหญ่ กลางวันและกลางคืน ครึ่งเดือน หนึ่งเดือน  
ครึ่งปี หนึ่งปี หนึ่งยุค //2.11.1

หรือหลายพันยุคอันยิ่งใหญ่ก็ตาม เหล่าฤๅษีผู้ตั้งอยู่ในตบะ ผู้มหาตมะ ก็เคารพ  
บุชาลมปราณด้วยจักขุทิพย์ //2.11.2

ประสาทะเป็นที่รู้กันว่าหมายถึงการควบคุมอินทรีย์ อวัยวะ ใจ และลมทั้ง 5  
//2.11.10

บุคคลแยกแยะประสาทสัมผัส อวัยวะ ใจ และลมทั้ง 5 ได้แล้ว ก็พึงเข้าสู่  
ปรตยหาระคือการถอนในลำดับต่อไป //2.11.18

เมื่อปฏิบัติโยคะไปได้ในระดับหนึ่ง ผู้ปฏิบัติจะรู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลงจาก  
ลมที่สัมผัสร่างกาย ดังนี้

เขาย่อมรู้สึกวาลมคืออาตมัน บริเวณโดยรอบเป็นประหนึ่งลม เมื่อกำหนด  
ธารณาไปที่อากาศ อากาศก็จะละเอียดขึ้น //2.12.22

เขาเห็นบริเวณโดยรอบละเอียดขึ้น เสียงในบริเวณนั้นก็ดังขึ้น เขาย่อมรู้สึก  
ถึงอาตมันตลอดเวลาหลังจากที่ลมมีสภาวะละเอียดขึ้น //2.12.23

ยิ่งกว่านั้น ตามความเข้าใจของคนอินเดียโบราณ ลมมีความสำคัญแก่  
การปฏิสนธิตัวอ่อนในครรภ์เป็นอย่างยิ่ง มีส่วนกระตุ้นให้เกิดร่างกายในเวลาต่อมา  
ผู้ประพันธ์ได้อธิบายเรื่องนี้ไว้ด้วย

อาตมมันพร้อมด้วยกระดูกเมื่อถูกกระตุ้นด้วยลมจะเกิดเป็นมนุษย์ฉันนั้น  
ร่างกายหรือจิตใจก็เช่นกัน //2.14.19

ลมทำให้สิ่งเหล่านั้นบังเกิดขึ้น ลมทำให้เกิดน้ำ น้ำทำให้เกิดลมปราณ และ  
ลมปราณได้กลายเป็นน้ำอสุจิ //2.14.20

เลือด 33 ส่วน น้ำอสุจิ 14 ส่วน ผสมกันหนักครึ่งปดะตั้งอยู่ในครรภ์ //2.14.21

ทารกในครรภ์ถูกห่อหุ้มไว้ด้วยลมทั้ง 5 แล้วเกิดเป็นอวัยวะต่าง ๆ จากกายของ  
พ่อ //2.14.22

ในการเปล่งเสียงอันเป็นขั้นตอนหนึ่งในการปฏิบัติโยคะ คำที่กำหนดว่าให้  
เปล่งเสียงนั้นคือชื่อของลมทั้ง 5 ดังกล่าว

การเปล่งเสียงครั้งแรก คือ “ปราณาย” ครั้งที่ 2 “อปานาย” และอีกครั้งหนึ่งว่า  
“สมานาย” //2.15.6

ครั้งที่ 4 “อุทานาย” ครั้งที่ 5 “วูยานาย” และอีก 3 ครั้งด้วยเสียง “สุวหา”  
“สุวหา” “สุวหา” แล้วบริโภคของที่เหลือตามปรารถนา จิบน้ำอีกครั้งหนึ่ง บ้วนปาก  
3 ครั้ง แล้วสัมผัสที่ใจ //2.15.7

ในอถัยายที่ว่าด้วยการออกเสียงก็เป็นเรื่องของลมด้วยเช่นกัน เช่น

พึงรู้ว่ามาตราบจากเสียงของพวกคานธาระ คือ คันธรรวี ให้ความรู้สึกเหมือน  
มดดำ หมายถึงได้ด้วยการใช้ลมที่ศีรษะ //2.20.3

พยางค์โอมที่ประยุกต์ใช้เช่นนั้นจะกักลมไว้ที่ศีรษะ โยคีผู้กอบปรด้วยพยางค์โอม  
จะกลายเป็นผู้ไม่เสื่อมสลายในสิ่งที่ไม่เสื่อมสลาย //2.20.4



ลมเป็นหนึ่งในรูปทั้ง 8 หรือ “อชฎามูรติ” ของพระศิวะเป็นเจ้า

จากนั้นพระพรหมตรัสแก่พระนิลโลหิตะอีกว่า “เนื่องจากชื่อที่ 4 ที่ข้ากล่าวแก่  
พระองค์คือ อีสาน //2.27.32

ลมจะได้ชื่อว่าเป็นรูปที่ 4 ของพระองค์” ตรัสเช่นนั้นแล้วลมก็เข้าไปสู่ลมปรมาณ  
ทั้ง 5 ที่สถิตในร่างของกุมารโดยพลัน ชนจึงกล่าวว่าลมคืออีสาน ด้วยเหตุนี้บุคคล  
ไม่พึงขวางลมคือพระเป็นเจ้าที่พัดไปกว้างขวาง พระองค์ย่อมไม่ทำร้ายชนผู้ทำเช่นนั้น  
//2.27.33-34

ในตอนทีกล่าวถึงกาลเวลา ผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงความสำคัญของลมว่าเป็น  
ชีวิตของสิ่งมีชีวิต และกาลเวลาก็คือลมนั่นเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าทั้งกาลเวลาและ  
ลมต่างมีพลังขับเคลื่อนโดยไม่มีผู้ใดขัดขวางได้เช่นเดียวกัน

บุตรของฤๅษีกาลมี 5 คน ข้าได้กล่าวเรื่องการสร้างพวกเขาไปแล้วโดยสังเขป  
ลมเท่านั้นคือชีวิตของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย //2.31.50

กาลเวลารวบเอากลางวันและกลางคืนไว้ในมือแล้วดำเนินไปตามแรงของ  
กระแสน้ำ ด้วยเหตุนี้กาลเวลาคือลมด้วยนั่นเอง //2.31.51

นอกจากนี้ ลมทำให้แม่น้ำคงคาแบ่งออกเป็นสายต่าง ๆ และไหลลงมาสู่โลก ดังนี้

พระอาทิตย์หมุนเวียนกลับมาในทุก ๆ วันฉันใด แม่น้ำสวรวคเมื่อลมส่งก็แบ่ง  
ออกเป็นแม่น้ำต่าง ๆ หลายสายฉันนั้น //2.42.7

แม่น้ำอันเป็นที่เที่ยวไปของคนผู้เจริญ เมื่อลมส่ง ก็ไหลลงมาจากยอดเขาและ  
ไหลเข้าพระสมุทรแล้วก็ไหลจากเขตริตฤงคะ //2.42.73

และลมมีบทบาทในการโคจรของดวงดาวต่าง ๆ อีกด้วย ลมทำให้ดวงดาวต่าง ๆ  
เชื่อมโยงกับดาวเหนือ ทำให้ดาวโคจรอย่างเป็นระเบียบไม่สับสน

กลุ่มดาวเคลื่อนที่ไปตามใจของดาวเหนือ คือ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว  
ทั้งดาวฤกษ์และดาวเคราะห์ //2.51.8

ล้วนสัมพันธ์กับดาวเหนือด้วยมวลแห่งลมเป็นเครื่องผูก ทั้งการรวมกัน  
การกระจาย การเคลื่อนไปของฤดูกาล //2.51.9

ลมที่ชื่อ ปริวหะ เป็นลมที่ยิ่งใหญ่ด้วยตัวมันเอง และประเสริฐสุดในบรรดา  
ลมทั้งหลาย เพราะลมผู้ภควันต์นั้นได้พัดพาอากาศคงคานยิ่งใหญ่ให้สถิตในทาง  
สวรรค์เหมือนความรู้ศักดิ์สิทธิ์ //2.51.46

พาหนะของดาวเคราะห์เหล่านี้พร้อมด้วยรถทรงที่เข้าได้อธิบายแล้วล้วน  
เชื่อมโยงกับดาวเหนือโดยรังสีแห่งลม //2.52.83

ดาวเหล่านั้นถูกกำกับโดยลมที่มองไม่เห็นจึงโคจรไปอย่างเป็นระเบียบ  
//2.52.84

ดวงดาวมีจำนวนมากเท่ากับจำนวนรังสีแห่งลม ทั้งหมดเชื่อมโยงกับดาวเหนือ  
จึงโคจรตามดาวเหนือและหมุนรอบตัวเอง //2.52.87

ลูกไม้เครื่องบดน้ำมันขณะหมุนไป ทำให้ล้อด้านนอกเคลื่อนไปได้ฉับไฉ  
ดวงดาวทั้งหมดที่เชื่อมโยงด้วยลมย่อมโคจรไปฉับนั้น //2.52.88

ดวงดาวทั้งหลายมีกจักรแห่งลมคอยส่งก็หมุนไปเหมือนวงแหวนไฟ  
เนื่องจากพัดพาดวงดาว ลมนั้นจึงได้ชื่อว่า ประวหะ //2.52.89

## 5. บทสรุปและอภิปรายผลการศึกษา

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า วาญุมหาปุราณะเป็นคัมภีร์ปุราณะที่มีความโดดเด่นน่าสนใจ โดยพิจารณาจากประเด็นเรื่องวรรณศิลป์ซึ่งเป็นการใช้ศิลปะการประพันธ์และการแสดงบทบาทของลม ศิลปะการประพันธ์ในที่นี้มีการใช้ศัพท์ทางการหรืออรรถาธิบายทางเสียง ได้แก่ ยมกและอนุปราสะ ส่วนอรรถาธิบายจะเห็นได้จากการใช้เคลษะซึ่งทำให้พยางค์หรือคำที่ปรากฏในตัวบทนั้นมีหลายความหมาย ด้วยวรรณศิลป์เช่นนี้ วาญุมหาปุราณะจึงมีการใช้ภาษาที่ใกล้เคียงกับภาษาสันสกฤตในวินิพนธ์ซึ่งปรากฏการใช้คำทางการทางภาษาจำนวนมาก

ผู้ประพันธ์วายุมหาปุราณะในที่นี้จึงมิใช่เป็นเพียงผู้เล่าเรื่องหรือรวบรวมเรื่องดังเช่น ปุราณะทั่วไปซึ่งมุ่งหมายจะรวมเรื่องเพื่อแสดงความคิดทางศาสนา แต่อาจพิจารณา ได้ว่าเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับลักษณะภาษาอย่างกวีนิพนธ์ และนำมาใช้ในปุราณะได้อย่าง น่าสนใจ

นอกจากนี้ บทบาทของลมนก็ปรากฏในคัมภีร์ปุราณะนี้หลายตอน ได้แก่ ตอนที่เป็นการนิยามศัพท์ “ปุราณะ” ดำเนินการสร้างโลกซึ่งพระพรหมกลายเป็นลม และในตอนที่ว่าด้วยศาสตร์ต่าง ๆ ในเรื่อง เช่น ความรู้เรื่องการออกเสียงซึ่งก็ต้องใช้ ลมให้ถูกต้องเหมาะสม ความรู้เรื่องลมทั้ง 5 ซึ่งสำคัญต่อการปฏิบัติโยคะ และความรู้ เรื่องดาราศาสตร์โบราณที่อธิบายว่าลมทำให้แม่น้ำคงคาไหลลงมาจากสรวงสวรรค์ รวมทั้งทำให้ดวงดาวบนท้องฟ้าโคจรกันไปอย่างเป็นระเบียบและเชื่อมโยงกับดาวเหนือ ด้วย แม้ว่าบทบาทของลมในเรื่องต่าง ๆ ไม่อาจทำให้เรื่องเล่าในวายุมหาปุราณะ เป็นระเบียบเรียบร้อยหรือเป็นไปในทางเดียวกันทุกเรื่อง หรือมีแก่นเรื่องเดียวแบบ วรรณคดีจำพวกมหากาพย์ที่เน้นเรื่องวีรบุรุษและใช้ภาษาวิจิตรบรรจง แต่อย่างน้อย ก็แสดงให้เห็นว่า ผู้ประพันธ์วายุมหาปุราณะอาจรวมเรื่องต่าง ๆ โดยคำนึงถึง ลักษณะร่วมของเรื่องต่าง ๆ ก็คือบทบาทของลมซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ ลมเป็นสารัตถะแห่งโลกและชีวิต และเป็นทางนำไปสู่การหลุดพ้นซึ่งจะเห็นได้จาก ความรู้เรื่องการปฏิบัติโยคะ ลักษณะร่วมของเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวทำให้เรื่องเล่าใน วายุมหาปุราณะสอดคล้องกับชื่อของปุราณะและบทบาทของพระวายุผู้เล่าเรื่อง

กล่าวได้ว่า ลมมีบทบาทสำคัญต่อความเข้าใจวายุมหาปุราณะ มิใช่เพียงแต่ พิจารณาว่าวายุมหาปุราณะเป็นปุราณะฝ่ายไศวนิกาย แน่นนอนว่าเนื้อหาใน วายุมหาปุราณะทำให้เข้าใจศาสนาฮินดูไศวนิกายซึ่งนับถือพระศิวะเป็นใหญ่กว่า เทพองค์อื่น แต่ความเข้าใจเรื่องบทบาทของลมก็สำคัญต่อความเข้าใจปุราณะฉบับนี้ ด้วยเช่นกัน ปุราณะอื่น ๆ จะมีลักษณะนี้บ้างหรือไม่เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาต่อไป

## เอกสารอ้างอิง

- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2551). *ประวัติวรรณคดีสันสกฤต*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิสุทธ์ บุษยกุล. (2550). *พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา อนิรุทธคำฉันท์*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- Bakker, H. (2014). *The World of the Skandapurāṇa*. Brill.
- Bisschop, P. C. (2004). Śiva's Āyatanas in the various recensions of Skandapurāṇa. In H. T. Bakker (Ed.), *Origin and growth of the Purāṇic text corpus: with special reference to the Skandapurāṇa* (pp. 65-78). Motilal Banarsidass.
- Dowson, J. (1888). *A classical dictionary of Hindu mythology and religion, geography, history, and literature* (2nd Ed). Trubner.
- Monier-Williams, Monier. (2008). *A Sanskrit-English dictionary*. Motilal Banarsidass.
- Rocher, L. (1986). *A history of Indian literature: The Purāṇas*. Harrassowitz.
- Tagare, G. V., & Shastri, J. L. (Ed. & Trans.). (2000). *The Vāyu purāṇa*. Motilal Banarsidass.